

Gripsholms Kungsladugård

Natten till den 16 mars 2014 brann Gripsholms Kungsladugård ner till grunden. En älskad och välbekant vy för mariefredsborna försvann ur blickfånget och en lika älskad plats för gårdens familjer, både barn och vuxna, finns inte mer. Då Grafikens Hus flyttat in i vårt gamla stall förlorade också en konstälskande allmänhet tillfällen till besök både på museet och i Mariefred. Vi, som vuxit upp på gården, vill här ge några fakta om dess förflutna för att alla ska förstå vilken kulturskatt som gått förlorad.

Beteckningen kungsladugård betyder att en gård är knuten till ett kungligt slott. Gripsholms Kungsladugård hade tidigare stora markområden men av dessa finns endast Munkhagen kvar. Beteshagarna väster och nordväst om gården ger dock ett tydligt intryck av öppen odlingsmark. De används sedan början av 1992 som golfbana. Det som hittills främst vittnat om Kungsladugården är gårdsbyggnaderna med huvudbyggnaden, ladugården och ett antal ekonomibygnader.

Grunden till det stora markinnehavet lades på 1370-talet när Bo Jonsson Grip förvärvade några bondbyar i trakterna av det nuvarande slottet. Slottet och dess ägor var fram till slutet av 1800-

talet en sammanhållen enhet men därefter upphörde behovet av mark för livsmedelsproduktion och ägorna minskades.

I och med att Kungsladugården blev en del av det statliga byggnadsminnet, som fick gemensam förvaltning, blev delarna åter en tydligare enhet.

Ladugården omtalas redan vid 1500-talets mitt och i räkenskaper redovisas en stor produktion av grödor samt ett stort innehav av djur. Från början av 1700-talet och framåt finns kartmaterial som beskriver ägorna både vad gäller topografi och användning.

Kungsladugården har varit utarrenderad sedan åtminstone 1682 till mitten av 1990-talet då familjen von Bergens femtioåriga arrende upphörde. Storleken på arrendet har varierat över tiden.

Munkhagen är gammal produktionsmark till Kungsladugården som, innan vägen till Mariefred drogs fram i början av 1700-talet, sträckte sig ytterligare ett stycke söderut. Markerna benämndes då Stora och Lilla Munkhagen. I dag kallas de även Munkhagsgården och Munkhagskärret och är det enda egentliga kvarvarande odlingsområdet från Kungsladugårdens tidigare omfattande odlingsmarker.

Flygfoto över Gripsholms Kungsladugård.

De flesta av Gripsholms Kungsladugårds byggnader var ekonomi-byggnader. De hade en enkel karaktär och beståndet har förändrats genom åren.

Gamla byggnader som blivit bestående är gårdens flyglar som har anor från 1700-talet. Även platsen för ladugården finns redovisad på kartor från 1700-talet.

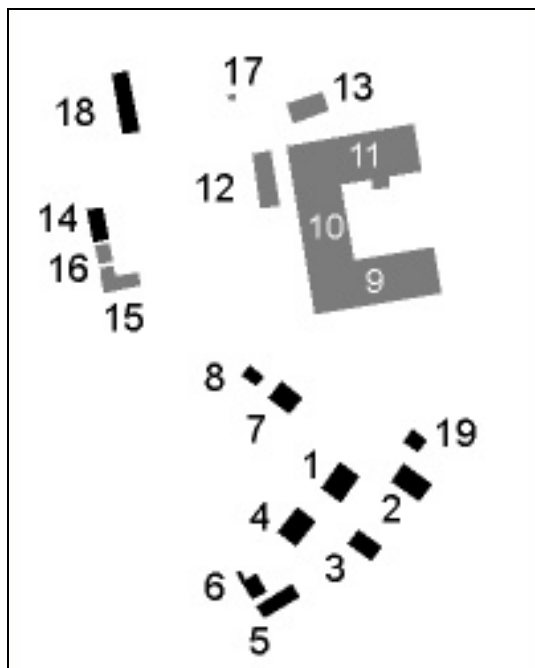
Gemensamt för alla byggnaderna, utom ladugårdsbyggnaden, som delvis hade vitputsade väggar, var de faluröda träfasaderna.

Ladugården (9, 10, 11) nybyggdes 1886 och bestod av en mittlänga helt av trä - logen - och två flyglar med putsade bottenvåningar och övervåningar av trä. Flyglarnas bottenvåning har omväxlande varit ladugård, stall och oxhus med höskullar ovanpå.

I den norra flygeln (11) var ladugård som rymde 60 mjölkkor.

Byggnadsförteckning

- 1 Huvudbyggnad
- 2 Östra flygeln
- 3 Västra flygeln
- 4 Fd. Mejeriet. Nu bostad.
- 5 Dass/vedbod/djurhus
- 6 Tvättstuga
- 7 Trädgårdsmästarbostad
- 8 Trädgårdsbod
- 9 Stall/ Grafikens hus
- 10 Loge
- 11 Ladugård
- 12 Vagnslider
- 13 Magasin
- 14 Smedja
- 15 Såg
- 16 Kvarn
- 17 Pumphus
- 18 Virkeslada
- 19 Carport

Befintliga byggnader svarta
Tidigare byggnader grå

Mjölknigen mekaniserades då agronom Carl von Bergen tog över arrendet. Besättningen avvecklades 1960 och man fortsatte med enbart jordbruk.

I den södra flygeln (9) var det stall som på 50-talet hyste 12 par hästar och unghästar.

Den första traktorn anskaffades i slutet på kriget. Det var en ”International V30”.

Till skullen ledde en bred uppfartsväg byggd av stenblock. Hölassen körde upp den vägen och ända in till logen över stallet. I modern tid körde man i stället in genom stallingen till innegården och blåste sedan medelst ejektorfläkt upp höet på skullen genom luckor.

Stallet kom att under senare delen av 1960-talet inrymma ridhästar för Mariefreds ridskola, som drevs av Alvar Lamprecht. Senare drevs stallet av Christina von Bergen, som där hade egna hästar och hyrde ut stallplatser till enskilda personer.

Väster om ladugården låg ett vagnslider (12) uppfört i början på 1900-talet. Delar av stommen var av äldre virke. Allt brann ner.

Norr om den nedbrunna ladugården låg ett vackert magasin (13) från förra delen av 1800-talet, en timmerbyggnad med timret synligt. Byggnaden var försedd med svarta vädringsluckor. På grund av närheten nådde lågorna även magasinet.

Trädgårdsmästarbostaden och dess uthus (7, 8) ligger sydväst om ladugården och klarade sig undan elden. Boningshuset har tidigare varit bostad för två familjer. Den ena var trädgårdsmästarens. Han skötte den forna handelsträdgården. Uthuset var avsett för den verksamheten. Trädgårdsmästarbostaden är troligen byggd i slutet av 1800-talet. Under lång tid var Seth Karlsson trädgårdsmästare och tillsammans med sin fru sålde han trädgårdens produkter på torget i Mariefred. Det fanns även växthus där man odlade tomater, gurkor och blommor. Orangeriet på Gripsnäs hyrde man av presidentskan Hasselrot och odlade där bananer, persikor och vindruvor.

Väster om ladugården ligger två enkla byggnader från början av 1900-talet. Smedjan (14) som klarade sig undan branden, har även innehållit ett snickeri och är i dag handelsträdgård. Den gamla virkesladan (18) i närheten klarade sig. Förr fanns det även en såg och en kvarn (15, 16) intill smedjan.

Söder om ladugården, vid landsvägen och strax före infarten till Gripsholms Slott ligger huvudbyggnaden och två flyglar. Lyckligtvis nådde inte elden dit. På kartor från första hälften av 1700-talet finns tre byggnader beskrivna i samma lägen som dagens. Husen bildar en symmetrisk gård med en grind mot gatan.

Huvudbyggnaden (1) där arrendatorn bott är det största bostadshuset i området. Ursprungligen byggt på 1700-talet och sedan påbyggt under 1800-talet. Det byggdes även om under 1940-talet.

Östra flygeln (2) är byggd 1787 och var huvudsakligen bostad men

användes tidvis som gårds kontor. Där fanns även bakstuga. Huset byggdes om under 1940-talet och har sedan dess varit bostad. Västra flygeln (3) byggdes 1770. Övervåningens två rum var länge gästrum för arrendatorns gäster. I dag är hela huset bostad.

Huvudbyggnaden

Intill huvudbyggnaden ligger en byggnad (4) som byggdes som mejeri kring förra sekelskiftet. Sedan 1940-talet rymmer den bostadstadslägenheter. De anställda hade i sina lägenheter påfallande få eluttag, kanske ett per rum och ett jordat uttag i köket.

I närheten ligger även två ekonomibygnader, vedbod och tvättstuga (5, 6). Båda husen är troligen uppförda i början på 1900-talet men delar av stommen i tvättstugan är sannolikt äldre. Vedboden har även innehållit utedass, svin- och höns hus. Tvättstugan hade ett vedeldat tvättkar på bottenvåningen och en torkvind. En tid var i samma byggnad även svinhus och vedbod.

Gripsholms Kungsladugård vittnar om ett nära femhundraårig storskalig jordbruksverksamhet och Munkhagens öppna ytor och de

stora beteshagarna ger en tydlig bild av Kungsladugårdens forna jordbruksmarker. Kulturlandskapet runt gården har starkt präglats av gårdens drift. Munkhagen har en viktig funktion både som avgränsande och sammanbindande område mellan staden, slottet och Kungsladugården. Den bidrar till historisk kontinuitet och förståelse för Kungsladugårdens agrara och försörjande funktion.

Byggnaderna visar tillsammans på en historisk utveckling av ett stort jordbruk. Bebyggelsestrukturen har sedan tidigt 1700-tal varit liknande dagens, även om byggnaderna successivt bytts ut.

Gripsholms Kungsladugård

Natten till den 16 mars 2014 brann Gripsholms Kungsladugård ner till grunden. En älskad och välbekant vy för mariefredsborna försvann ur blickfånget och en lika älskad plats för gårdens familjer, både barn och vuxna, finns inte mer. Då Grafikens Hus flyttat in i vårt gamla stall förlorade också en konstälskande allmänhet tillfällen till besök både på museet och i Mariefred. Vi, som vuxit upp på gården, vill här ge några fakta om dess förflutna för att alla ska förstå vilken kulturskatt som gått förlorad.

Beteckningen kungsladugård betyder att en gård är knuten till ett kungligt slott. Gripsholms Kungsladugård hade tidigare stora markområden men av dessa finns endast Munkhagen kvar.

Beteshagarna väster och nordväst om gården ger dock ett tydligt intryck av öppen odlingsmark. De används sedan början av 1992 som golfbana. Det som hittills främst vittnat om Kungsladugården är gårdsbyggnaderna med huvudbyggnaden, ladugården och ett antal ekonomibyggnader.

Grunden till det stora markinnehavet lades på 1370-talet när Bo Jonsson Grip förvärvade några bondbyar i trakterna av det nuvarande slottet. Slottet och dess ägor var fram till slutet av 1800-talet en sammanhållen enhet men därefter upphörde behovet av mark för livsmedelsproduktion och ägorna minskades.

I och med att Kungsladugården blev en del av det statliga byggnadsminnet, som fick gemensam förvaltning, blev delarna åter en tydligare enhet.

Ladugården omtalas redan vid 1500-talets mitt och i räkenskaper redovisas en stor produktion av grödor samt ett stort innehav av djur. Från början av 1700-talet och framåt finns kartmaterial som beskriver ägorna både vad gäller topografi och användning.

Kungsladugården har varit utarrenderad sedan åtminstone 1682 till mitten av 1990-talet då familjen von Bergens femtioåriga arrende upphörde. Storleken på arrendet har varierat över tiden.

Munkhagen är gammal produktionsmark till Kungsladugården som, innan vägen till Mariefred drogs fram i början av 1700-talet, sträckte sig ytterligare ett stycke söderut. Markerna benämndes då Stora och Lilla Munkhagen. I dag kallas de även Munkhagsgården och Munkhagskärret och är det enda egentliga kvarvarande odlingsområdet från Kungsladugårdens tidigare omfattande odlingsmarker.

Flygfoto över Gripsholms Kungsladugård.

De flesta av Gripsholms Kungsladugårds byggnader var ekonomi-byggnader. De hade en enkel karaktär och beståndet har förändrats genom åren.

Gamla byggnader som blivit bestående är gårdens flyglar som har anor från 1700-talet. Även platsen för ladugården finns redovisad på kartor från 1700-talet.

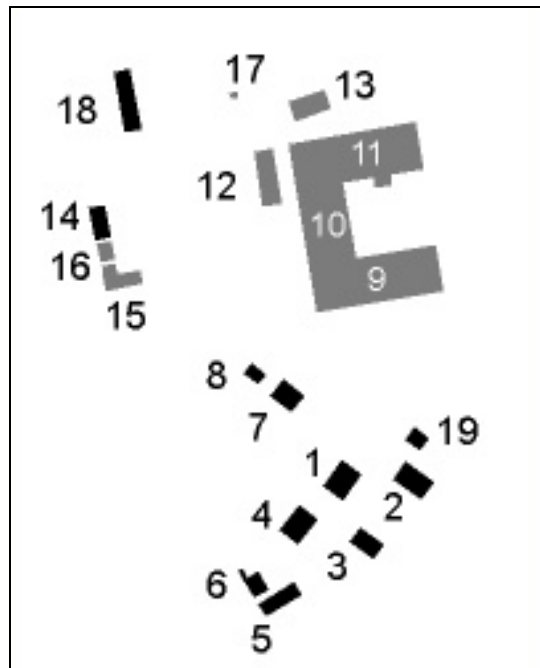
Gemensamt för alla byggnaderna, utom ladugårdsbyggnaden, som delvis hade vitputsade väggar, var de faluröda träfasaderna.

Ladugården (9, 10, 11) nybyggdes 1886 och bestod av en mittlänga helt av trä - logen - och två flyglar med putsade bottenvåningar och övervåningar av trä. Flyglarnas bottenvåning har omväxlande varit ladugård, stall och oxhus med höskullar ovanpå.

I den norra flygeln (11) var ladugård som rymde 60 mjölkkor.

Byggnadsförteckning

- 1 Huvudbyggnad
- 2 Östra flygeln
- 3 Västra flygeln
- 4 Fd. Mejeriet. Nu bostad.
- 5 Dass/vedbod/djurhus
- 6 Tvättstuga
- 7 Trädgårdsmästarbostad
- 8 Trädgårdsbod
- 9 Stall/ Grafikens hus
- 10 Loge
- 11 Ladugård
- 12 Vagnslider
- 13 Magasin
- 14 Smedja
- 15 Såg
- 16 Kvarn
- 17 Pumphus
- 18 Virkeslada
- 19 Carport

Befintliga byggnader svarta
Tidigare byggnader grå

Mjölknigen mekaniserades då agronom Carl von Bergen tog över arrendet. Besättningen avvecklades 1960 och man fortsatte med enbart jordbruk.

I den södra flygeln (9) var det stall som på 50-talet hyste 12 par hästar och unghästar.

Den första traktorn anskaffades i slutet på kriget. Det var en ”International V30”.

Till skullen ledde en bred uppfartsväg byggd av stenblock. Hölassen körde upp den vägen och ända in till logen över stallet. I modern tid körde man i stället in genom stallingen till innegården och blåste sedan medelst ejektorfläkt upp höet på skullen genom luckor.

Stallet kom att under senare delen av 1960-talet inrymma ridhästar för Mariefreds ridskola, som drevs av Alvar Lamprecht. Senare drevs stallet av Christina von Bergen, som där hade egna hästar och hyrde ut stallplatser till enskilda personer.

Väster om ladugården låg ett vagnslider (12) uppfört i början på 1900-talet. Delar av stommen var av äldre virke. Allt brann ner.

Norr om den nedbrunna ladugården låg ett vackert magasin (13) från förra delen av 1800-talet, en timmerbyggnad med timret synligt. Byggnaden var försedd med svarta vädringsluckor. På grund av närheten nådde lågorna även magasinet.

Trädgårdsmästarbostaden och dess uthus (7, 8) ligger sydväst om ladugården och klarade sig undan elden. Boningshuset har tidigare varit bostad för två familjer. Den ena var trädgårdsmästarens. Han skötte den forna handelsträdgården. Uthuset var avsett för den verksamheten. Trädgårdsmästarbostaden är troligen byggd i slutet av 1800-talet. Under lång tid var Seth Karlsson trädgårdsmästare och tillsammans med sin fru sålde han trädgårdens produkter på torget i Mariefred. Det fanns även växthus där man odlade tomater, gurkor och blommor. Orangeriet på Gripsnäs hyrde man av presidentskan Hasselrot och odlade där bananer, persikor och vindruvor.

Väster om ladugården ligger två enkla byggnader från början av 1900-talet. Smedjan (14) som klarade sig undan branden, har även innehållit ett snickeri och är i dag handelsträdgård. Den gamla virkesladan (18) i närheten klarade sig. Förr fanns det även en såg och en kvarn (15, 16) intill smedjan.

Söder om ladugården, vid landsvägen och strax före infarten till Gripsholms Slott ligger huvudbyggnaden och två flyglar. Lyckligtvis nådde inte elden dit. På kartor från första hälften av 1700-talet finns tre byggnader beskrivna i samma lägen som dagens. Husen bildar en symmetrisk gård med en grind mot gatan.

Huvudbyggnaden (1) där arrendatorn bott är det största bostadshuset i området. Ursprungligen byggt på 1700-talet och sedan påbyggt under 1800-talet. Det byggdes även om under 1940-talet.

Östra flygeln (2) är byggd 1787 och var huvudsakligen bostad men

användes tidvis som gårds kontor. Där fanns även bakstuga. Huset byggdes om under 1940-talet och har sedan dess varit bostad. Västra flygeln (3) byggdes 1770. Övervåningens två rum var länge gästrum för arrendatorns gäster. I dag är hela huset bostad.

Huvudbyggnaden

Intill huvudbyggnaden ligger en byggnad (4) som byggdes som mejeri kring förra sekelskiftet. Sedan 1940-talet rymmer den bostadstadslägenheter. De anställda hade i sina lägenheter påfallande få eluttag, kanske ett per rum och ett jordat uttag i köket.

I närheten ligger även två ekonomibygnader, vedbod och tvättstuga (5, 6). Båda husen är troligen uppförda i början på 1900-talet men delar av stommen i tvättstugan är sannolikt äldre. Vedboden har även innehållit utedass, svin- och hönshus. Tvättstugan hade ett vedeldat tvättkar på bottenvåningen och en torkvind. En tid var i samma byggnad även svinhus och vedbod.

Gripsholms Kungsladugård vittnar om ett nära femhundraårig storskalig jordbruksverksamhet och Munkhagens öppna ytor och de

stora beteshagarna ger en tydlig bild av Kungsladugårdens forna jordbruksmarker. Kulturlandskapet runt gården har starkt präglats av gårdens drift. Munkhagen har en viktig funktion både som avgränsande och sammanbindande område mellan staden, slottet och Kungsladugården. Den bidrar till historisk kontinuitet och förståelse för Kungsladugårdens agrara och försörjande funktion.

Byggnaderna visar tillsammans på en historisk utveckling av ett stort jordbruk. Bebyggelsestrukturen har sedan tidigt 1700-tal varit liknande dagens, även om byggnaderna successivt bytts ut.

Vid slutet av 80-talet tog ägaren av Gripsholms värdshus upp idén att anlägga en golfbana på Kungsladugårdens ägor. 1991 bildades en golfklubb och sedan höstsådden skördats började man med de första 9 hålen. På hösten 1992 kunde golfspelandet börja.

Den nu nedbrunna dominerande ladugårdsbyggnaden har haft stor betydelse för landskapsbilden och bidragit till balansen mellan slottet, staden och Kungsladugården. Marken kring byggnaderna har en lantlig prägel och ökar förståelsen för dessas tidigare funktioner i förhållande till jordbruket. Även det öppna landskapet är viktigt för att behålla den visuella kontakten mellan treenigheten slott, stad och kungsgård och för upplevelsen av att slottet ligger i ett öppet odlingslandskap.

Mariefred 2014-12-20

Familjen von Bergen

Vid slutet av 80-talet tog ägaren av Gripsholms värdshus upp idén att anlägga en golfbana på Kungsladugårdens ägor. 1991 bildades en golfklubb och sedan höstsådden skördats började man med de första 9

hålen. På hösten 1992 kunde golfspelandet börja.

Den nu nedbrunna dominerande ladugårdsbyggnaden har haft stor betydelse för landskapsbilden och bidragit till balansen mellan slottet, staden och Kungsladugården. Marken kring byggnaderna har en lantlig prägel och ökar förståelsen för dessas tidigare funktioner i förhållande till jordbruket. Även det öppna landskapet är viktigt för att behålla den visuella kontakten mellan treenigheten slott, stad och kungsgård och för upplevelsen av att slottet ligger i ett öppet odlingslandskap.

Mariefred 2014-12-20

Familjen von Bergen